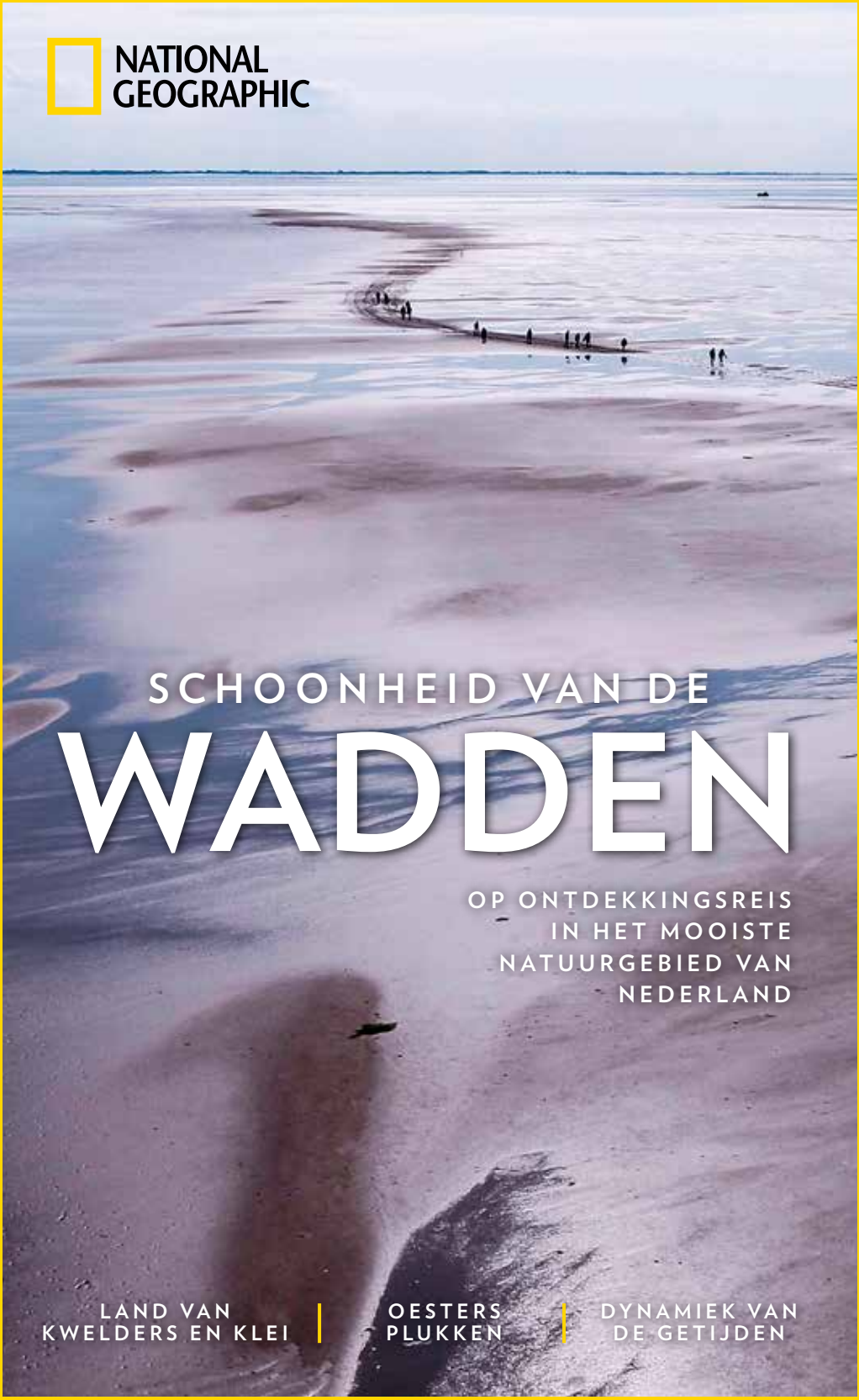

NATIONAL GEOGRAPHIC

SCHOONHEID VAN DE

WADDEN

OP ONTDEKKINGSREIS IN HET MOOISTE NATUURGEBIED VAN NEDERLAND

LAND VAN KWELDERS EN KLEI | OESTERS PLUKKEN | DYNAMIEK VAN DE GETIJDEN

Zonsopkomst bij het uitgestrekte kweldergebied de Schorren in het noordoostelijk deel van Texel.
RUBEN SMIT; FOTO COVER: RUBEN SMIT

“De Wadden geven je energie”

Ecoloog en filmmaker Ruben Smit is al jaren in de ban van de Wadden. Nu werkt hij aan een film over het gebied.

Laatst vroeg iemand me wat er nu zo bijzonder is aan het Waddengebied en waarom ik nu juist daarover een film moet maken. Ik schoot in de automatische piloot en begon een wetenschappelijk getint verhaal over werelderfgoed, miljoenen trekvogels, intergetijdengebieden, het mondiale belang, de grootte van het gebied naar Europese maatstaven, de natuurlijke dynamiek.

Ondanks de gefundeerde onderbouwing maakte dit bij de persoon tegenover me duidelijk weinig indruk. Zijn ogen werden glazig, zijn vriendelijke glimlachje sprak boekdelen. Toen realiseerde ik me dat ik beter een gevoelsmatige benadering kon toepassen. Ik dacht even na en kwam toen op het volgende. “De Wadden zijn het enige Nederlandse gebied waar ik me soms echt klein kan voelen. Het kan er gevaarlijk zijn, als de wind plotseling draait of als het vloed wordt. Nergens in ons land kun je zo veel sterren zien en als je geluk hebt zelfs het noorderlicht. Als het stormt, is de kracht tot in je vezels te voelen. De zeelucht is er schoon en het licht sterk wisselend door de seizoenen, maar altijd even helder.”

Mijn gesprekspartner was duidelijk onder de indruk. Hij keek even naar de grond en toen langs me heen in de verte. “Dus eigenlijk geven de Wadden je energie”, mompelde hij met een montere blik. “Klopt”, zei ik. Ik had het niet beter kunnen verwoorden.

Om die energie door te geven, biedt National Geographic u in samenwerking met Marketing Groningen en Merk Fryslân deze bijzondere uitgave. Ik wens u veel kijk- en leesplezier.

Ruben Smit,
Ecoloog en filmmaker

De meeste foto’s in deze uitgave zijn van de hand van Ruben Smit. Dit najaar gaat zijn documentairefilm *Wad. Overleven op de grens van water en land* in première, waarvoor hij vier jaar lang doorbracht in dit unieke, overrompelende gebied, sinds 2009 Unesco-werelderfgoed.

NATIONAL GEOGRAPHIC

REDACTIONELE LEIDING: Pancras Dijk TEKST EN REDACTIE: Aart Aarsbergen, Tessa Guntlisbergen, Servaas Neijens, Robbert Vermue. FOTOGRAFIE: Ruben Smit VORMGEVING: Eva Ooms, Samantha Simon REDACTIEASSISTENT: Natasja Ramautar UITGEVER: Remy Kluizenaar BRANDMANAGER: Sabrina Deij SALESMANAGER: Fadoua el Harrak PRODUCTIEMANAGEMENT: Hans Koedijker, Anouk van Kuilenburg DRUK: Quad/Graphics Europe Sp. KLANTENSERVICE: 088 024 5414 CONTACT: redactie@natgeo.nl, +31 (0)20 7943500, natgeo.nl. Gemaakt in opdracht van Marketing Groningen en Merk Fryslân. Juni 2018.

Een groep wadlopers arriveert op de Waddendijk bij de haven van Vlieland.

RUBEN SMIT, RECHTERPAGINA: ROLAND W. LÜTHI/GETTY

WADDEN DIJK

Hoe de zee te weerstaan? Al sinds het grensgebied van water en land wordt bewoond, is dat de vraag. Het resultaat is oogverblindend.

OP DE DIJK

Waar het land ophoudt, staat de Poort Kaap Noord. Drie zuilen van 2,50 meter hoog, afgedekt met een driehoekig blok. Een vergeten tempeltje lijkt het, van een oude cultuur, maar het stalen kunstwerk (René de Boer, 2001) staat pas zestien jaar hier op de door schapen begraasde zeedijk in de Groningse gemeente Eemsmond. Als het er niet zou staan, dan zou je je niet realiseren dat hier zich het noordelijkste punt van het Nederlandse vasteland bevindt. Tussen de zuilen door gloort een schitterend vergezicht op kwelders, zee en eilanden (Rottumeroog, Rottumerplaat en het Duitse Borkum). Dichterbij, veilig achter de dijk, draaien torenhoge windmolens. Wie goed kijkt, ziet tussen de reuzen een oud molentje staan: de Goliath, die deze noordelijkste polder van het land ruim honderd jaar geleden droogmaalde.

Zomerpolders

Een dikke zeventig kilometer westwaarts, op de dijk bij het Friese Marrum, staat ook een moderne zuilentempel. Deze is opgericht in 1993, toen de forse verhoging van de Friese zeedijk (onderdeel van de Deltawerken) was voltooid. In de verte, voorbij de kwelders, de slikvelden en de uitgestrekte zomerpolders waarop paarden grazen en gewassen worden geteeld, ligt Ameland.

Een paar keer per jaar, bij zware storm, overspoelt de Waddenzee de buitendijkse polders. In 2006 werd Marrum ineens wereldnieuws toen meer dan tweehonderd paarden hier vast kwamen te zitten op een dobbe, een dijkje in de kwelder, ineens omringd door de zee. Een aantal amazones wist de paarden mee te lokken, naar de veiligheid achter de grote zeedijk.

Ooit was dit gebied het dichtstbevolkte van Europa.

Vanaf de dijk kun je niet alleen over het buitendijks gebied uitkijken. Zeker zo mooi is de blik naar het zuiden, waar de kerktorens van Hallum, Marrum, Westernijtsjerk, Ferwert, Hegebeintum en Blije verraden waar de dorpen zijn. Het is moeilijk voorstelbaar dat juist dit gebied ooit een van de dichtstbevolkte van Europa was. Archeologisch onderzoek heeft uitgewezen dat vermoedelijk uit de Drentse zandgronden afkomstige pioniers op het toen nog open kwelderlandschap al rond 600 v.Chr. kleine heuvels opwierpen om er te wonen, vee te houden en zoet water op te slaan. De heuvels waren niet beschermd tegen het getij; bij storm en hoogtij kwam de zee tot aan de grenzen van de huidige stad Groningen. De vloed liet steeds slib achter – de huidige, vruchtbare kleigronden in de noordelijke delen van Ostfriesland, Groningen en Friesland.

De veelzijdigheid van het Waddengebied, van linksboven met de klok mee: zeilen onder Terschellling; paarden in de Noord-Friese kwelders; uitzicht vanaf de Brandaris op Terschelling; krabben zoeken; heldere sterren boven de Burenblinkert op Ameland; fietsen door Nationaal Park Lauwersmeer.

RUBEN SMIT (BOOT, KRAB, STERREN), MAARTEN BOERSEMA (PAARDEN), SERVAAS NEIJENS (TERSCHELLING), HH (FIETSERS).

Daar begonnen de bewoners hun akkers en er ontstonden de eerste dijkjes, om de gewassen te behoeden voor wassend water uit de zee.

Pas na de kerstening van het gebied en de komst van de eerste kloosters, rond het jaar 1000, werd er serieus werk gemaakt van een verdedigingslinie tegen de zee. Niet langer was het aan de boeren om een dijk aan te leggen, maar nam de kerk, zelf grootgrondbezitter, die taak op zich. Op en rond de terpen en wierden hoefde niet langer vee te grazen; er kwam plek voor ambachtslieden.

Parels

Wie nu een fietstocht maakt van de dijktempel in Marrum naar die bij Pont Kaap Noord, doorkruist een vlak landschap, met terpen en wierden als parels om een groene hals. Bij Noordpolderzijl, een oase van stilte en eindeloze vergezichten, passeer je de kleinste open zeehaven van Nederland. Hier en daar is landinwaarts de oude zeedijk nog zichtbaar, als herinnering aan de tijd voor de nieuwste polders uit de negentiende eeuw. De zeedijk, nu op deltahoogte, wordt alleen bij Lauwersoog onderbroken door een sluizenstelsel. Bij eb wordt zoet water hier de zee ingelaten. In het Lauwersmeer, sinds 2003 een nationaal park, heeft de natuur vrij spel. Veel vogelsoorten vinden er voedsel en een schuilplaats op het oude wad. Misschien ziet het er hier wel uit zoals vóór de pioniers hun eerste terpen en wierden optrokken. ’s Nachts zeker: als officieel Dark Sky Park zijn hier de mooiste sterrenhemels van het Nederlandse vasteland te zien – onveranderd mooi.

Jaap Vegter (onder) raapt wilde oesters op duurzame wijze. Daarnaast vangt hij onder meer harder, zeebaars, wolhandkrabben en bot.
JURJEN DRENTH (BEIDE)

Oesters zijn cruciaal voor een gezonde Waddenzee.

OOGSTEN OP DE KWELDER

Gure wind, modder, wadvogels en de geur van slik: het zijn bekende omstandigheden voor landschapsecoloog en visser Jaap Vegter en partner Hanneke Punter. Met hun bootje, de UQ4, varen ze over het wad om met de hand oesters te rapen.

Ze behoren tot de weinige geïntegreerde vissers in het Waddengebied bij Lauwersoog. Bij geïntegreerde kustvisserij zijn vissers afhankelijk van het seizoen en de visbestanden. Om dit type visserij te promoten, richtte Vegter in 2002 met collegavissers de Stichting Geïntegreerde Visserij op, als alternatief voor toenemende schaalvergroting. De zeven aangesloten vissers passen duurzame vangst- en raapstrategieën toe, zodat er op lange termijn genoeg vis en schaaldieren overblijven.

De oester kwam eind vorige eeuw in het Waddengebied terecht en heeft er banken gevormd. Het oesterbestand is stabiel genoeg om te oogsten. Maar als er te veel oesters worden geraapt, dan kan dat de bank schaden, wat volgens Vegter een breuk in het ecosysteem zou kunnen veroorzaken. “Ze zorgen voor diversiteit en bieden een leefgebied voor mosselen, garnalen en kreeften, die weer voedsel voor vogels zijn.”

Inspelen op de natuur

De Waddenoester zelf is tevens afhankelijk van zijn eigen omgeving: gewicht, grootte en zuiverheid bepalen de marktprijs. Overal in de regio staat hij op de kaart, naast andere specifieke Waddeningrediënten: van lamsoor tot zuivel van kwelderkoeien. ‘Lokaal eten’ is hier werkelijk bijzonder.

Ondanks Vegters inspanningen is de gemengde kustvisserij niet in trek. Dat heeft volgens de Groninger te maken met de kwetsbaarheid ervan, niet alleen wat afhankelijkheid van de natuur betreft. “Na onderhandelingen tussen de overheid en natuurorganisaties werden allerlei vergunningen opgesteld. Die visvergunningen richten zich op één vissoort, wat het voor gemengde vissers moeilijk maakt nog mee te doen”, aldus Vegter. “Flexibiliteit en beheer op maat zijn nodig.”

“Grotere spelers zeggen weleens dat wij geen echte vissers zijn, omdat we nevenactiviteiten als visstandonderzoek moeten doen om onze boterham te verdienen. Voor ons is zo inspelen op de natuur een manier van leven, het Waddengebied is onze habitat.”

Volgens Vegter zal er in de toekomst in de haven van Lauwersoog altijd een scheiding zijn tussen grote, moderne visserijbedrijven en kleine, gemengde vissers. “Dat is jammer, want uitwisseling van kennis is noodzakelijk om het wad gezond te houden.”

Van linksboven, met de klok mee: viskotters in de haven van Neuharlingersiel, vanwaar ook een veerboot naar het Waddeneiland Spiekeroog vertrekt; strandstoelen op het strand van Borkum, het grootste Duitse Waddeneiland; wandelpad door de duinen van Spiekeroog; schapen in het Waddengras.

PRISMA BILDAGENTUR/UIG VIA GETTY IMAGES (HAVEN), IVONNE WIERINK-VANWETTEN/ GETTY (STRANDSTOELEN), KONRAD WOTHE/LOOK-FOTO/GETTY (VOGEL, WANDELPAD), SERVAAS NEIJENS (SCHAPEN).

DE WADDEN VAN OSTFRIESLAND

In 2017 mocht het publiek stemmen op zijn favoriete natuurgebied. De 87.000 Nederlanders die hun stem uitbrachten, hadden een duidelijke favoriet: de Wadden gingen er met de eervolle onderscheiding vandoor. Maar waar we de Friese en Groningse Wadden massaal in ons hart hebben gesloten, daar realiseren we ons nauwelijks dat het werelderfgoed niet aan de landsgrens ophoudt.

Het Duitse Ostfriesland doet in schoonheid niet onder voor 'onze' kant van de grens, maar voelt toch heel anders aan. Borkum en Norderney, de twee grootste Duitse Waddeneilanden, tellen diverse oude kuuroorden en zijn het levendigst. Juist, Baltrum, Langeoog, Spiekeroog en Wangerooge zijn autovrij; met hun brede stranden en frisse zeelucht zijn ze een paradijs voor rustzoekers.

Vrije Friezen

Het Ostfriese vasteland laat zich het beste ontdekken per fiets. Er zijn enkele routes gemarkeerd, elk met een eigen thema. Kies die met de wind in de rug, want dat het hier kan waaien, wordt wel duidelijk door de tientallen oude molens en de 'windlopers', bomen die scheef zijn geblazen. '*Eala Frya Fresena*' – wees welkom, vrije Friezen, zo luidt al sinds de zestiende eeuw het motto van de Ostfriesen. Inmiddels geldt het welkom voor elke natuur- en cultuurminnaar die zich wil laven aan oude kastelen en burchten en genieten van uitgestrekte veengebieden en groene geestgronden onder een heldere lucht met de mooiste stapelwolken.

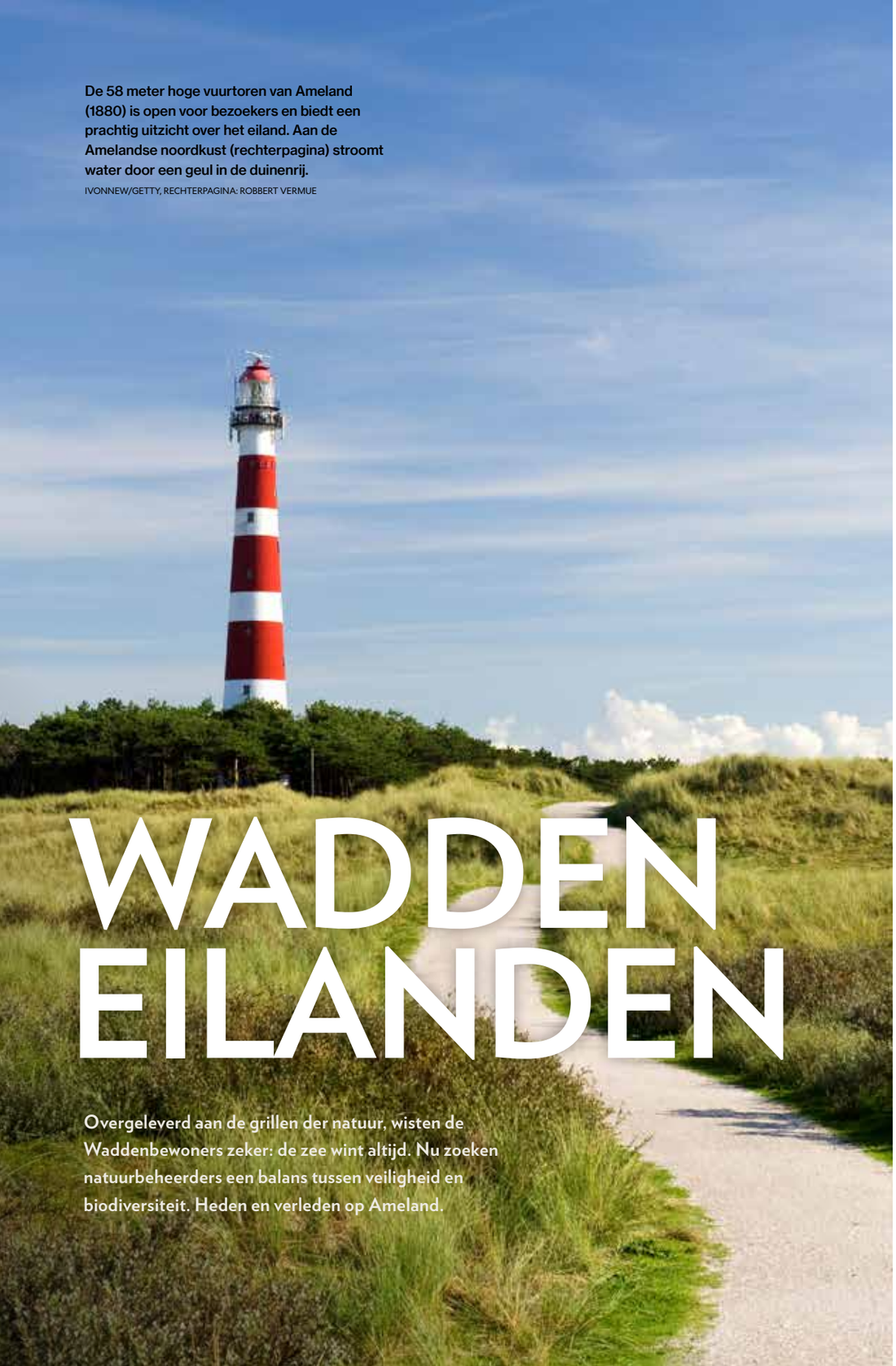

De 58 meter hoge vuurtoren van Ameland (1880) is open voor bezoekers en biedt een prachtig uitzicht over het eiland. Aan de Amelandse noordkust (rechterpagina) stroomt water door een geul in de duinenrij.
IVONNEW/GETTY, RECHTERPAGINA: ROBBERT VERMUE

WADDEN EILANDEN

Overgeleverd aan de grillen der natuur, wisten de Waddenbewoners zeker: de zee wint altijd. Nu zoeken natuurbeheerders een balans tussen veiligheid en biodiversiteit. Heden en verleden op Ameland.

VERDWENEN DORPEN

Op de kaart is Ameland net een kikkervisje dat westwaarts zwemt. Maar schijn bedriegt. De stroming staat oostelijk, en dan neemt de woeste zee ook nog eens geregeld een hap uit zijn zanderige kop. Aan de zuidoostkant laat de wind het zand achter dat het eerder in het noordwesten heeft opgepikt. Het 27 kilometer brede eiland verplaatst zich langzaam naar het oosten. Aan de zuidoostkant herbergt het nieuw gevormde natuurgebied De Hon – een combinatie van zand, duin en wad – een kolonie lepelaars. Lamsoor kleurt de kwelders aan het eind van de zomer paars.

Doordat de Waddeneilanden oostwaarts 'wandelen', zijn hele dorpen in de golven verdwenen. Of door het duinzand ondergestoven, zoals het vissersplaatsje Sier op Ameland. Ooit lag het trots op de westpunt, maar in 1730 werden de bewoners gedwongen te vertrekken. Twee eeuwen later doken er door duinafslag ineens sporen op van Sier: tussen 1930 en 1960 zijn er ruim tweehonderd waterputten gevonden. Het is deze dynamiek die de Waddeneilanden kenmerkt en die het vinden van een balans tussen veiligheid en natuurbeheer zo lastig maakt.

Dynamiek

Om te voorkomen dat de zee zomaar stukken uit de kust zou slaan, plaatsten de eilanders vanaf begin negentiende eeuw op het strand schermen van dennentakken, riet of rijshout, waarachter het zand in de luwte kon neerslaan. Zo ontstonden hoge, rechte stuifdijken, waarop helmgras is aangeplant om ze op hun plaats te houden. Na 1947 werden voor de kust bovendien zinkstukken met steenbestorting aangebracht die de zeestromen uit de buurt van de kust moesten

"Het strand wordt geregeld opgespoten met zand."

houden. Op enkele Duitse Wadden werd het nog rigoureuzer aangepakt: daar werden betonnen strekdammen en dijken aangelegd, die de eilanden hebben verankerd.

"Dat gaat ten koste van de natuurontwikkeling", zegt Marjan Veenendaal, bioloog en boswachter van Staatsbosbeheer op Ameland. De Nederlandse eilanden zijn de best denkbare voorbeelden van 'dynamisch kustbeheer'. Hierbij is zandsuppletie het recept. "Het strand wordt geregeld opgespoten met zand. Het liefst zien we natuurlijke zandbanken aanlanden, maar dat is soms onmogelijk. Het handhaven van de kustlijn en daarmee de veiligheid staan voorop." Het kalkhoudende zand dat landinwaarts waait, zorgt voor biodiversiteit, nog bevorderd door stuifkuilen die soms ontstaan: gaten in de buitenste duinenrij. "Zo'n gat groeit vanzelf weer aan door de suppletie", vertelt Veenendaal.

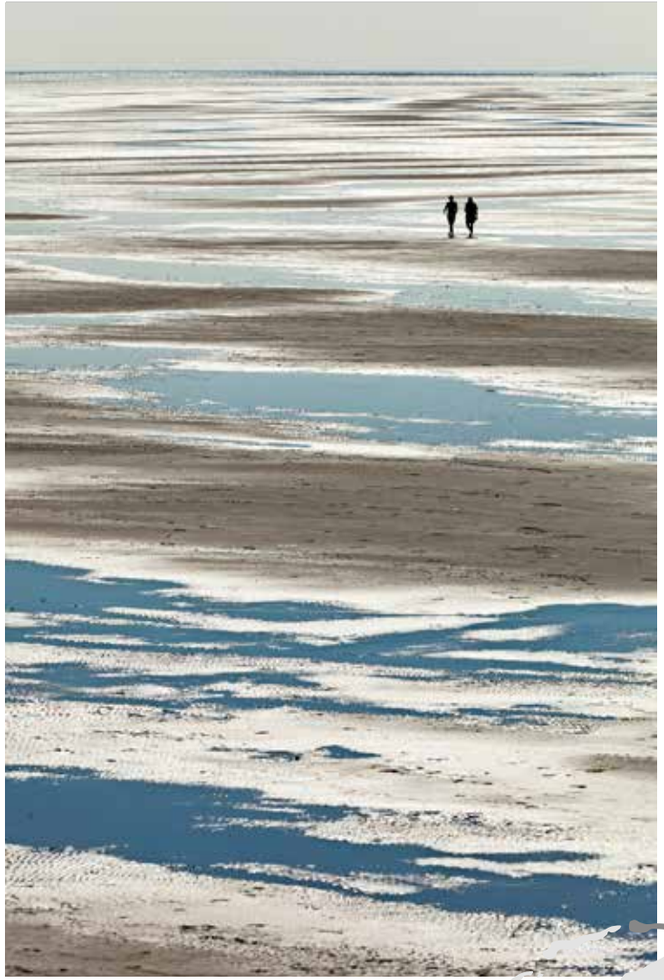

De top van het Vuurboetsduin op Vlieland (linksboven en -onder) is met 45 meter het hoogste punt van Friesland. Het aantal zeehonden in de Waddenzee (rechtsboven) is de afgelopen tijd sterk toegenomen; de kans dat wadlopers (rechtsonder, op Richel bij Vlieland) ze tegenkomen, is vooral op onbewoonde zandplaten aanzienlijk.

SERVAAS NEIJENS (TRAP EN BLOEMEN), RUBEN SMIT (ZEEHOND EN WAD)

Bijzondere natuur

Hoe bijzonder de natuur is, merk je algauw wanneer je het noordwestelijke duingebied binnenwandelt. Staatsbosbeheer heeft er een grote vogelkijkhut gebouwd met een majesteitelijk uitzicht over het Duinmeer. Het is begin maart en zelfs nu het motregent en het meer nog bedekt is met het laatste ijs van de voorbije vorstperiode, hangen er wolken eenden en ganzen hangen in de lucht. Beneden schuifelen meerkoeten en andere vogels driftig heen en weer.

Op het noordstrand zien we verse sporen van reeën en héél veel konijnenkeutels. Zelfs in dit jaargetijde kleurt het landschap helder geelgroen, vooral dankzij het duinsterretje, een stervormig mos. “Daar, een torenvalk”, fluistert Veenendaal. Nog net is te zien hoe zijn staart tussen de bruine duindoornstruiken verdwijnt. Wat later in het jaar zie je hier kiekendieven, en er zitten ook buizerds en velduilen.

Aan het eind van de middag rijden we vanuit Hollum met zijn vele commandeurshuisjes, sommige meer dan drie eeuwen oud, nog even langs de zuidkust. De zon is doorgebroken op de Feugelpôlle, Amelands voor ‘vogelkwelder’. Een vlucht rotganzen trekt gakkend over. Vrijwel de hele wereldpopulatie, naar schatting driehonderdduizend dieren, doet in de lente het Waddengebied aan om er aan te sterken voor het broedseizoen. Even verderop zitten een paar honderd scholeksters, keurig op een rij. Oeverlopers. Eenden.

Zo veel vogels bij elkaar, waar zie je dat nog in Nederland? Veenendaal kijkt wat meewarig. Immers: hier op de Wadden is dit de normaalste zaak van de wereld.

DE VLIEHORS

Het westen van Vlieland omvat een eindeloze zandvlakte van wel 25 vierkante kilometer, bijgenaamd de Sahara van het Noorden. Als de wind jakkert, word je bijna gezandstraald, zonder ook maar ergens beschutting te kunnen vinden. De afstand vanaf Kroon's Polders tot de Robbenbol op de punt van het eiland is zo'n tien kilometer, meer dan twee uur lopen. In het zand zie je in bandensporen poëtische teksten afgedrukt als 'Breng gedachten vol verlangen naar het lege stille strand'. De gedichten zijn uitgesneden in de banden van de Vliehors Express, een robuuste bus die recreanten naar de punt van het eiland brengt.

De bezoekers moeten de Vliehors delen met het ministerie van Defensie. Bijna driekwart van de zandvlakte is in gebruik als militair oefengebied. Op het terrein staan verschillende doelen waarop F-16-gevechtsvliegtuigen en helikopters bommen en raketten kunnen afvoeren. Tijdens de oefeningen is het gebied voor bezoekers gesloten. Er hangen dan rode vlaggen om het verbod aan te geven.

Maar is het gebulder van de straaljagers verstomd, dan neemt de rust weer bezit van de zandplaat. Op de westpunt van de Vliehors staat een drenkelingenhuisje. Dit bouwwerk op palen was ooit een toevluchtsoord voor zeelui in nood die zo het vege lijf konden redden. Er is nu een klein juttersmuseum in gevestigd, en sinds een paar jaren fungeert het ook als trouwlocatie. Vanaf hier is het een stukje lopen naar de Robbenbol, waar op de zandplaten vaak zeehonden liggen en je 's avonds in de verte de vuurtoren van Texel kunt zien oplichten. De stilte, de uitgestrektheid, de einder in de verre verte: geen betere plek om de essentie van de Wadden te beleven.

Ooit bood het Drenkelingenhuisje schipbreukelingen een onderkomen, Nu is er een juttersmuseum gevestigd.
MARTIJN DE JONGE/HH

De Oerderduinen in het oosten van Ameland bieden een fraai uitzicht over de Waddenzee.
RUBEN SMIT

HET OERD EN DE HON: EEN VOGELPARADIJS

In het zuidoosten van Ameland ligt een rijk natuurgebied, dat als bewijs dient voor de uitzonderlijke dynamiek van de natuur op de Waddeneilanden. Waar in 1960 nog een vrijwel onbegroeide zandplaat lag, vind je nu een heuvelachtig, zeer gevarieerd landschap van kwelders, duinen en wad, waar ongeveer zestig vogelsoorten broeden.

In het dal van de Oerderduinen, de 'orchisvallei', groeit riet- en wilgenmoeras, het domein bij uitstek van de bruine kiekendief – er zijn de laatste seizoenen vijf tot zeven paartjes geteld. Verder in het gebied: nachtegaal en scholekster, die zich opmerkelijk genoeg vlak bij elkaar ophouden. De nachtegaal broedt graag in de duindoorns, terwijl de scholekster zich op de rand van de voedselrijke kwelder even verderop uitstekend thuis voelt. Oók op de kwelder (aangeslibd land dat niet meer onder water loopt) broeden mantel- en zilvermeeuwen, eindereenden, kluten, visdieven, velduilen en sinds enige tijd ook lepelaars. Een vogelwacht van beheerder It Fryske Gea handhaaft er in de broedperiode de rust voor de vogels; tussen 15 maart en 15 september zijn delen van het natuurgebied dan ook ontoegankelijk voor publiek.

Ook de flora tiert er welig. Zo zijn er veel rietstruwelen, doordat zoet water uit de duinen ondergronds naar de lagergelegen kwelder stroomt. In het noorden staat een hooggelegen bosje ratelpopulieren ('waaibomen'), 'geschoren' door de wind. Een mooi uitzicht biedt ten slotte de Oerdblinkert, een van de hoogste duintoppen van het eiland, waar het water bij vloed tot aan de voet van het duin komt.

Wolkenluchten boven het Posthuys bij Vlieland. Sinds 1983 telt het eiland verschillende kolonies lepelaars (rechterpagina).
RUBEN SMIT (BEIDE)

WADDEN ZEE

De natuurlijke processen die de Wadden kleuren, zijn nergens zo sterk te ervaren als in de voortdurend veranderende zee.

MONDIALE ALLURE

Tussen Den Helder en het Deense stadje Esbjerg strekt zich over een lengte van vijfhonderd kilometer het grootste aaneengesloten natuurgebied van Europa uit, bestaande uit een systeem van zand- en slikplaten die droogvallen bij laagwater. Een uniek gebied dat voortdurend in beweging is.

Het spel van eb en vloed, de zeestromingen en de wind bepalen hier het ritme van het landschap. In zes uur tijd verandert de Waddenzee van een enorme zand- en slikvlakte, doorsneden door talloze geulen en prielen, tot een uitgestrekte zee, die zich na zes uur weer goeddeels uit het gebied terugtrekt. Door dit krachtenspel verleggen prielen en geulen hun loop, spoelen zandbanken weg of worden ze door de wind juist weer opgeworpen.

Kraamkamer

Een uitzonderlijk palet van kwelders, getijdengeulen, zeegrasweiden, mossel- en kokkelbanken, wadplaten, zoutmoerassen, uitgestrekte stranden en duinen. Met een enorme diversiteit aan plant- en diersoorten, zoals zeezoogdieren als de bruinvis en de gewone en de grijze zeehond. In 2014 werden er op de zandplaten in de zee zo'n 26.000 zeehonden geteld, het grootste aantal sinds het begin van de tellingen veertig jaar geleden.

Het ondiepe zeewater is van belang als kraamkamer voor talloze vissoorten, en de binnenzee is van enorm belang voor miljoenen vogels. Het is een broedplaats en een cruciaal overwinteringsgebied voor zo'n tien tot twaalf miljoen vogels per jaar, die in het najaar van hun zomerverblijf naar hun winterkwartier vliegen en onderweg in de voedselrijke Waddenzee foerageren.

Tot in de jaren zestig waren er plannen de Waddenzee in te polderen.

Tot in de jaren zestig van de vorige eeuw werden er nog plannen ontwikkeld om de Waddenzee geheel of gedeeltelijk in te polderen, als kustverdediging en om in de vraag naar nieuwe landbouwgrond te voorzien. In 1974 kwam de Waddencommissie tot de conclusie dat inpoldering niet wenselijk was. De Waddenzee was van belang voor de visvangst, de vogeltrek en sinds de Tweede Wereldoorlog geliefd bij rustzoekende toeristen. Aan het einde van de twintigste eeuw werd er aan het belang van natuur en milieu in Nederland steeds meer waarde gehecht, en in 1980 werd bij de Planologische Kernbeslissing Waddenzee bepaald dat ze zou behouden en waar mogelijk hersteld zou worden als natuurgebied.

Het idee om de Waddenzee vanwege haar unieke natuur als Werelderfgoed aan te melden en zo een beschermde

Van rechtsboven, met de klok mee: kluten, zoals dit jong op Texel, zijn dol op kwelders en zout water; de beschermde duinparelmoervlinder komt in Nederland vrijwel alleen nog op de Wadden voor; kleine zwaardscheden en kokkelschelpen op het strand; plezier bij zonsondergang op het strand van Vlieland.

SERVAAS NEIJENS (MEISJE), RUBEN SMIT (VOGEL, VLINDER), ERHARD NERGER/GETTY (SCHELPEN)

status te geven, stuitte aanvankelijk nog wel op verzet. Veel eilandbewoners, vooral op Terschelling, schrokken terug voor de beperkende maatregelen die dit met zich zou meebrengen. In maart 2005 waren alle betrokken partijen echter bereid de aanvraag te ondersteunen.

Werelderfgoed

Op 26 juni 2009 riep Unesco de Waddenzee uit tot werelderfgoed, waarmee het gebied op één lijst met de Grand Canyon, het Great Barrier Reef en het paleis van Versailles belandde. Unesco acht de Waddenzee op basis van drie criteria van 'uitzonderlijke en universele waarde': vanwege haar natuurlijke kracht en dynamiek, haar unieke en gevarieerde karakter en haar recente oorsprong, pas na de laatste ijstijd.

Met het toekennen van de status werelderfgoed zijn niet alle bedreigingen voor de Waddenzee meteen verdwenen. De vooral voor de bodemdieren zeer schadelijke mechanische kokkelvisserij is weliswaar sinds 2005 niet meer toegestaan, maar overbevissing blijft een probleem. Datzelfde geldt voor delfstofwinning (gas en zout) en andere menselijke activiteit.

De grootste bedreiging echter zijn de gevolgen van klimaatverandering. Het zeewater warmt op en de zeespiegel stijgt. In een rapport dat de Waddenvereniging in 2017 liet opstellen, wordt zelfs gewaarschuwd dat de Waddenzee aan het einde van deze eeuw volledig zal verdrinken. Actie is geboden, want anders dreigt dit unieke gebied voor volgende generaties verloren te gaan.

Een groep wadlopers waagt onder begeleiding van gidsen de overtocht vanuit het Friese Ternaard naar Engelmansplaat, een zandverhoging tussen Ameland en Schiermonnikoog.
JOCHEM WIJNANDS; FOTO HENK DIJKSTRA: PANCRAS DIJK

LOPEN NAAR DE VAARGEUL

Zijn vader was een van de pioniers, en inmiddels loopt ook Henk Dijkstra (inzet) al meer dan dertig jaar over de drooggevallen Waddenzee. Als het wad niet van getij op getij veranderde, dan zou je kunnen zeggen dat hij het op zijn duimpje kent. Is Dijkstra met een groep onderweg naar Ameland, Schier of een zandplaat, dan neemt hij soms wat afstand. “Dan neem ik de lopers in ogenschouw en zie ik snel wie er een peptalk kan gebruiken.”

Laarzen in de modder

De oversteek kan zwaar zijn; sommige wadloopafstanden zijn minder vaak gelopen dan dat Mount Everest is bedwongen. Maar je kunt ook kiezen voor een eenvoudiger variant, waarbij je de vaargeul niet hoeft over te steken, maar terugloopt naar het vertrekpunt aan de vaste wal. Een van de eenvoudigere tochten vertrekt en eindigt bij de kleinste getijdenhaven van Nederland, in Noordpolderzijl. De eerste kilometer is pittig, de modder trekt je laarzen naar beneden. Dan lopen we ineens op het harde zand. Schiermonnikoog en Rottumeroog, net nog aan de horizon, komen een stuk dichterbij; in de verte zien we de hoogbouw aan de kust van het Duitse Waddeneiland Borkum. Hier tellen we minder wadvogels dan we net, dichter bij de dijk nog zagen.

Bij een boei aangekomen, staan we ineens aan de vaargeul. De zee trekt traag weer op richting het vasteland, ziet Dijkstra. We blijven het water voor en zijn terug in Noordpolderzijl voor het wad weer uit het zicht verdwijnt, tot het opnieuw laagwater is.

Bij bruin café het Zielhoes (1812), waar ooit de sluiswachter woonde en vanwaar de havenmeester over de zee uitkeek om te zien of er boten in aantocht waren, ruikt het naar verse koffie. We wassen er onze laarzen schoon en bestellen een borrel. Tot hoe laat we openblijven vanavond? Zolang als het gezellig is, zegt de uitbaatster.

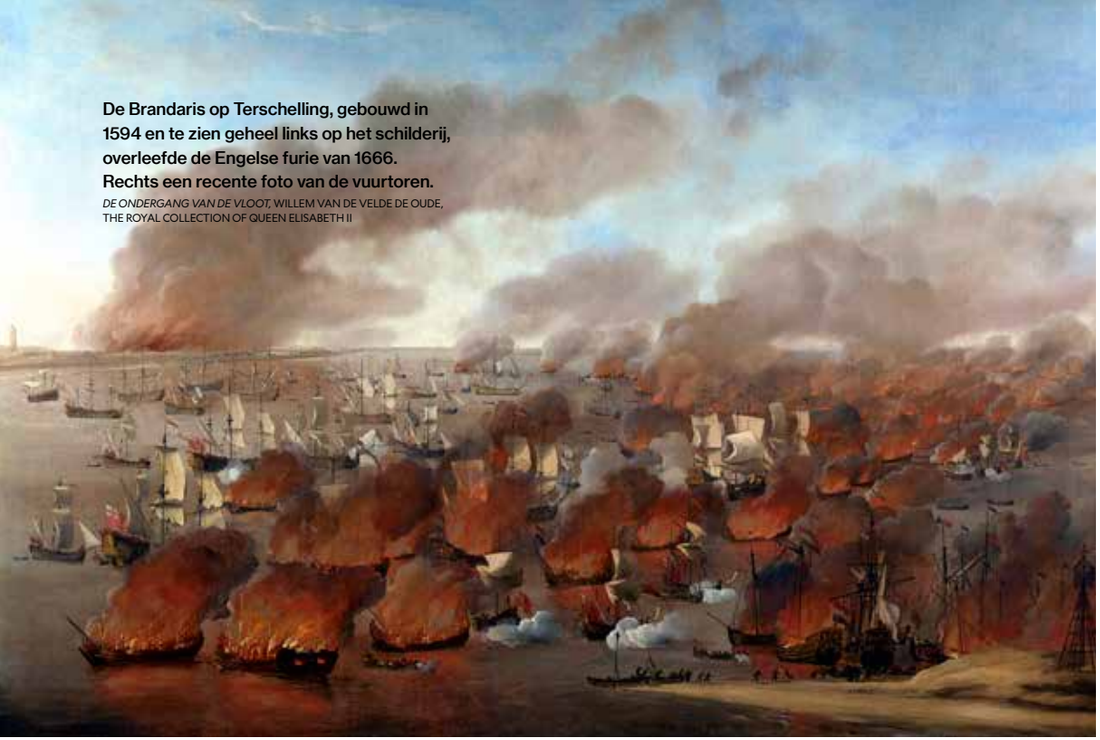

De Brandaris op Terschelling, gebouwd in 1594 en te zien geheel links op het schilderij, overleefde de Engelse furie van 1666. Rechts een recente foto van de vuurtoren.
DE ONDERGANG VAN DE VLOOT, WILLEM VAN DE VELDE DE OUDE, THE ROYAL COLLECTION OF QUEEN ELISABETH II

KOOPVAART EN WALVISVANGST BRENGEN WELVAART

Wie nu het Waddengebied bezoekt, beseft waarschijnlijk niet dat de zee en de eilanden ooit een heel andere aanblik boden. In de zeventiende en achttiende eeuw waren de eilanden onmisbaar voor de economie van de Republiek. Op het water krioelde het van de schepen. De eilanden hadden een veel grotere bevolking dan nu, er stonden pakhuizen en werkplaatsen.

In 1595 vertrokken van de rede van Texel de eerste schepen naar de Oost. Tot de VOC in 1799 werd opgeheven, bleef het eiland de belangrijkste haven voor retourreizen naar Indië. Een van de redenen waarom de schepen uit Texel vertrokken, was het ijzerhoudende drinkwater: dat bleef veel langer goed dan Amsterdams water.

Belangrijker voor de economie van die tijd was de handel op de Oostzee. Die 'moedernegotie' was ontstaan in de vijftiende eeuw, toen met kleine schepen handel werd gedreven met Polen en de Baltische staten. Geleidelijk werden de schepen groter en groeide de handel uit tot de basis van de welvaart van de Gouden Eeuw. Grote hoeveelheden graan, hout en ijzer werden ingevoerd uit het Oostzeegebied. Vlieland en Terschelling leverden in de zeventiende eeuw de helft van de schippers op de fluitschepen van de Oostzeehandel. De koopvaardijvloot vertrok van Oost-Vlieland en West-Terschelling over het Vlie naar de Noordzee.

Op de vlucht

Ook Nederlandse oorlogsschepen bezochten het Waddengebied. Op een dramatische dag, 19 augustus 1666, was de vloot echter niet aanwezig. De Engelsen, met wie Nederland toen in oorlog was, maakten er genadeloos misbruik van. Onder leiding van admiraal Robert Holmes verwoestten de Engelsen een Nederlandse koopvaardijvloot van 170 schepen, die op het Vlie voor anker lagen. Zeker tweeduizend zeelieden kwamen om. Een dag later werd het dorp West-Terschelling platgebrand. De bevolking kon op tijd vluchten, en ook de vuurtoren, de Brandaris, bleef gespaard.

Walvisjacht

Naast de handelsvaart kenden de Waddeneilanden (en ook het Friese Harlingen) in de Gouden Eeuw nog een belangrijke bron van inkomsten: de walvisvangst. In het noordpoolgebied werd gejaagd op (pels)robben en walvissen. Het belangrijkste product was walvistraan, een dierlijk olie gebruikt voor verlichting, smeermiddelen en zeep. In traankokerijen werd de traan uitgesmolten uit het walvisspek.

De walvisvaart was gevaarlijk. Bekend is het verhaal van de Terschellinger Willem Barentsz en zijn overwintering op de Russische archipel Nova Zembla. Veel dramatischer nog is de tocht naar Groenland van Amelander Marten Jansen van Nes in 1777. Zijn schip Het Witte Paard en negen andere schepen vergingen. Jansen en een deel van zijn bemanning werden echter gered door Inuit, en zij bleven enkele maanden bij hen. Meer dan een jaar en veel avonturen later kwam hij weer aan op Ameland. Van de 450 opvarenden van zijn vloot, keerden er maar 140 terug.

Sommige plekken op de eilanden herinneren aan de walvisvaart, zoals commandeurswoningen, en ribben of kaken die als grafmonument of poort dienen. Eind negentiende eeuw waren de jachtgronden op het noordelijk halfrond uitgeput en kwam de walvisvaart ten einde. De economische bloei die begon in de Gouden Eeuw was voorbij; de rust keerde terug op de Waddeneilanden.

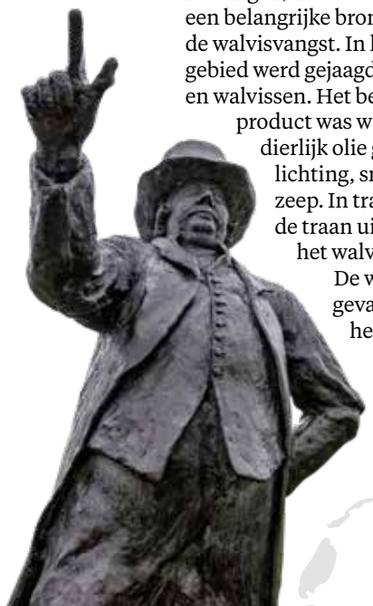

Rechterpagina: Hidde Dirks Kat, hier op zijn sokkel in Hollum, was commandeur van de walvisvloot van Ameland.
ROBBERT VERMUE (STANDBEELD); SERVAAS NEIJENS

REISWIJZER

Naar de Wadden? Hier een handig overzicht van de leukste plekken om te bezoeken.

DE DIJK

1. Essentieel om het ontstaan van het terpen- en wierdenlandschap te begrijpen is een bezoek aan **Museum Wierdenland** in Ezinge. Mooie collectie en heldere uitleg: *wierdenland.nl*

Vogels spotten? De Wadden tellen talloze **vogelaarshutten**. Kijk op *vogelkijkhut.nl* voor de exacte locaties. Vergeet niet de gratis app **Wadvogels** te installeren, die u helpt bij het herkennen van 185 soorten.

Goed dineren op een historische locatie? **Landgoed Verhildersum**, een borg in Leens, heeft een mooi restaurant: *korensantverhildersum.nl*

De Marne is onder mosterdliefhebbers een begrip. Bezoek **Abrahams Mosterdmakerij** in Eenrum en u kunt vele variëteiten proeven: *Abrahamsmosterdmakerij.nl*

2. De terp van **Hegebeintum** is de hoogste van het land. In een informatief bezoekerscentrum kunt u een kaartje kopen voor de twaalfde-eeuwse romaanse kerk: *hegebeintum.info*

3. Ostfriesland is fietsgebied bij uitstek. Op *ostfriesland.de* kunt u kiezen uit vier themaroutes: Water & weidsheid, Zeerovers en stamhoofden, Oude en nieuwe havens en Tuinen & kastelen.

GETTY (BLOEM), RUBEN SMIT (BOOT, MEISJES OP HET WAD), JURJEN VEERMAN (NOORDPOLDERZIJL), SERVAAS NEIJENS (PAARD, SCHAPEN)

DE EILANDEN

Meer weten over **dynamisch kustbeheer op de Wadden?** Rijkswaterstaat heeft een speciale site ingericht met veel informatie: *dynamischkustbeheer.nl*

4. Lunchen, dineren of gewoon tussendoor zin in een borrel? **Eet- & Drinklokaal Ut Skoalhuus** is een gezellig, fraai ingericht etablissement met terras in het hart van Hollum. *Burenlaan 43, Hollum. Tel. 0519 556 538*

Gefascineerd door de rijke geschiedenis van de walvisvaart? **Overnacht in een commandeurswoning** in Nes uit de achttiende eeuw. *Tel. 0519 542 104*

Wat maakt de veelgeprezen eilanddynamiek beter inzichtelijk dan wat er op de stranden aanspoelt? **Bekijk de mooiste vondsten van de laatste decennia** in het Terschellinger Wrakkenmuseum: *wrakkenmuseum.nl*

De dichter en scheepsarts J.J. Slauerhoff bracht een groot deel van zijn jeugd op Vlieland door. Op diverse plekken op het eiland zijn fragmenten uit zijn oeuvre op grote glazen platen aangebracht. Op zaterdagen kunt u onder leiding van de eilanddichteres Gerda Posthumus een wandeling langs de gedichten maken. *Tel. 06 464 32 577*

In juli en augustus is het mogelijk om te **waddenhoppen**. Op gezette tijden zijn vijf eilanden onderling bereikbaar en is het mogelijk de vijf grote eilanden per schip op een rij te bezoeken. Kijk op *wadden.nl/wadden/waddenhoppen*.

DE ZEE

Zeehonden spotten? Diverse bedrijven bieden boottochten aan met zeehondgarantie. Ga naar *wadden.nl* voor de mogelijkheden.

5. Veel bedrijven bieden wadlooptochten aan. Bij **Dijkstra Wadlooptochten** krijgt de wandelaar er gegarandeerd mooie verhalen bij: *Wadloop.nl*

Tal van chef-koks hebben zich gespecialiseerd in streekgerechten. Zo staan bij **Brussels Lof** (Groningen) uitstekende visgerechten op de kaart: *brusselslof.com*

Oesters van Jaap Vegter proeven? **Sterkenburg** in de visserijhaven Lauwersoog is een aanrader. Het uitzicht op zee krijgt u er gratis bij.

Wat is het nut van zeewier? U ontdekt het tijdens de **Wilde Zeewier Weken** op Vlieland. Tussen 3 en 17 juni worden speciale zeewiersafari's georganiseerd en kun je genieten van zeewierdelicatessen: *vlielandinjeelement.nl/wildezeewierweken*

Leer op de Dag van het Wad (30 juni en 1 juli) de rijke historie en de dagelijkse bezigheden van de kustvisserij kennen bij **het Garnalenfabriekje** in het Friese Moddergat: *garnalefabryk.nl*

Dit programma wordt in het kader van het INTERREG-programma financieel ondersteund door de Europese Unie en de INTERREG-partners.

RUBEN SMIT PRODUCTIONS presenteert

NAJAAR 2018
IN DE BIOSCOOP

WAD

OVERLEVEN OP DE GRENS
VAN WATER EN LAND

www.wadfilm.nl *Facebook.com/wadfilm* *Instagram.com/wadfilm* *@wadfilm*